

УДК 343.61

ДО ПИТАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ СОЦІАЛЬНИХ МЕРЕЖ («ГРУП СМЕРТІ») ЯК СПОСОБУ ДОВЕДЕННЯ ДО САМОГУБСТВА

Соларьова Д.В.

Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого

Стаття присвячена досить актуальним на сьогодні питанням доведення до самогубства шляхом використання соціальних мереж, а саме «груп смерті». Відомо, що злочин, передбачений ст. 120 КК, має певні особливі риси. Однією з них є те, що наслідки в ньому настають не безпосередньо від дій винного, спрямованих на заподіяння смерті потерпілому, а через акт суїциду, що є результатом попередньої поведінки винної особи. Вказані в законі дії винного самі по собі несуть суспільно небезпечний характер, та є причиною наступного самогубства потерпілого чи замаху на самогубство. Однак постають декілька важливих питань: чи є ознаки вказаного складу злочину при використанні соціальних мереж, як способу його вчинення. А також з якою формою вини може бути вчинений цей злочин. Як результат проведеного дослідження, автор спробував надати обґрунтовані відповіді на ці питання.

Ключові слова: самогубство, доведення до самогубства, групи смерті, соціальні мережі, як спосіб вчинення злочину, спосіб.

Постановка проблеми. Право на життя – одне з найважливіших особистих прав і свобод, гарантуючих безпечно існування людини як біологічної істоти та суб'єкта суспільних відносин [1, с. 168]. Право на життя та його захист гарантовані Загальною Декларацією прав людини, Міжнародним Пактом про політичні і громадянські права, Декларацією прав, свобод людини і громадянина, Європейською Конвенцією з прав людини, Конституцією України, Цивільним Кодексом та Кримінальним Кодексом України, іншими нормативними актами.

На жаль, Україна входить в десятку країн з найвищим рівнем самогубств. Так, за даними ВООЗ на 2012 рік в Україні було вчинено близько 10 (десяти) тисяч актів суїциду. Середній показник для України – 22 суїциди на 100 тисяч осіб.

Як відомо, з появою та розвитком всесвітньої мережі «Інтернет» виникли нові способи вчинення злочинів з доведенням до самогубства, які набирають обертів у світі разом із зростанням кількості постійних користувачів мережі Інтернет.

В Україні значних обертів набрали самогубства підлітків, яких спонукали до цього у так званих «групах смерті», які використовують соціальні мережі. Адміністратори групи дають учасникам таких груп травматичні «завдання» – наприклад, свідомо порізати собі руки лезом, відзнявши усе це на відео. Кінцевою метою «гри» є доведення до самогубства, яке також повинно бути зафіксовано на камеру.

З 2010 р. по 2015 р. в Україні винесено чотири вироки за доведення до самогубства, тобто менше одного вироку на рік. Зазвичай, правоохоронці припиняють провадження у справах про самогубство, не знайшовши слідів насильства на тілі загиблих. Версію доведення до самогубства належним чином не розслідують або й, взагалі, ігнорують.

Через високу латентність доведення до самогубства та відсутність норми в Кримінальному кодексі України, яка б давала можливість притягати до відповідальності за доведення до самогубства через мережу Інтернет, оцінити реальну ситуацію і стан проблеми вкрай складно [3].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми кримінальної відповідальності за доведення до самогубства в різні часи досліджу-

вали такі вчені, як В.О. Глушков, А.В. Наумов, В.І. Ткаченко, Л.М. Шестопалова, С.І. Яковенко, Н.М. Ярмиш та інші.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. Питання доведення до самогубства були висвітлені в різних працях багатьох вчених, але з технічним розвитком розширилися і можливості використання різних способів доведення до самогубства, зокрема через мережу Інтернет, наприклад, з використанням соціальних мереж, а на сьогодні жодного ґрунтового дослідження з цього питання.

Мета статті. Головною метою цієї статті є дослідження таких питань: чи є ознаки вказаного складу злочину при використанні соціальних мереж, як способу його вчинення. А також з якою формою вини може бути вчинений цей злочин. Як результат проведеного дослідження, автор спробувати надати обґрунтовані відповіді на ці питання. Та на основі відповідей на ці питання зробити висновок про необхідність внесення змін до КК, якими, зокрема, розширити перелік способів доведення до самогубства або замаху на самогубство.

Виклад основного матеріалу. Як відомо, у диспозиції статті 120 КК за «доведення особи до самогубства або замаху на самогубство» передбачено кримінальну відповідальність і цей злочин має певні особливі риси. Однією з них в ньому є те, що його наслідки настають не безпосередньо від дій винного, спрямованих на заподіяння смерті потерпілому (наприклад, удару ножем, пострілу, отруєння отрутою тощо), а опосередковані поведінкою потерпілого. При цьому останній вчинює акт суїциду, що є результатом попередньої поведінки винного, як то: жорстокого поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження людської гідності потерпілого [2]. Крім того, зазначені дії винного вже самі по собі несуть суспільно небезпечний характер, й тому є причиною наступного самогубства потерпілого (чи замаху на нього).

Слід зазначити, що вперше цей вид протиправного діяння згадується доведення до самогубства у церковних та світських кримінальних законах греко-римського права, які привносилися одночасно із процесом хрещення Русі та вима-

гали відповідного національного підтвердження та закріплення. Це було реалізовано в Статутах спочатку великих, а потім і удільних князів. У Кримінальному кодексі УСРР 1927 року вперше у статті 145 був застосований термін «доведення до самогубства». Частина перша статті 145 КК УСРР 1927 року повністю (і в диспозиції, і в санкції) відтворювала статтю 148 КК УСРР 1922 року, а новелою вітчизняного кримінального права того часу стала частина друга статті 145 КК УСРР 1927 року, яка передбачала відповідальність за доведення особи, що перебуває в матеріальній або іншій залежності від іншої особи, жорстоким поводженням останньої або іншим зловживанням її своїм положенням до самогубства або до замаху на самогубство.

Дослідженню проблем пов'язаних з доведенням до самогубства приділялась увага вчених, однак дослідження не втрачає, а навпаки збільшує свою актуальність. Україна входить в десятку країн з найвищим рівнем самогубств. За даними ВООЗ на 2012 рік в Україні було вчинено близько 10 (десяти) тисяч актів суїциду. Середній показник для України – 22 суїциди на 100 тисяч осіб.

З появою та розвитком всесвітньої мережі «Інтернет» виникли нові способи вчинення злочинів з доведенням до самогубства, які наближають обертів у світі разом із зростанням кількості постійних користувачів мережі Інтернет. В останній час країну сколихнула хвиля самогубств викликаних участю у сучасній популярній грі «Синій кит», така ситуація склалася не тільки в Україні, а й у інших сусідніх країнах. У деяких з них, наприклад, згідно Федерального Закону від 7 червня 2017 р. «О внесении изменений в статью 151 Уголовно-процессуального кодекса Российской Федерации в части установления дополнительных механизмов противодействия деятельности, направленной на побуждение детей к суицидальному поведению». Так до КК були внесені зміни ст.ст. 110, 1101, 1102 та 1512 були доповнені таким пунктом «То же деяние, совершенное... в публичном выступлении, публично демонстрирующемся произведении, средствах массовой информации или информационно-телекоммуникационных сетях (включая сеть «Интернет»)»...

Не забарилися і реакція вітчизняного законодавця на таку гостру соціальну проблему. 17.07.2017 у Верховній Раді України був зареєстрований законопроект № 6748 «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо розширення переліку кримінально-карних способів доведення до самогубства чи самокалічення або замаху на самогубство чи самокалічення)», яким зокрема пропонується розширення способів доведення до самогубства, визначених у ст. 120 КК, додавши до них «шляхом використання мережі Інтернет».

Насправді, «Море китів», «f57», «Тихий Дім» «Розбуди мене о 4.20» – усе це невелика частина груп смерті таких актуальних нині серед підлітків. Чому актуальних? Тому що це гра, і вона затягує.

Стисло, фабули самих проваджень можна описати наступним чином:

після того, як групи смерті стали досить популярними, дитина могла сама «призвати» організаторів, написавши повідомлення в стрічку з певним

хештегом (міткою): #синийкит #яждуинструкций #тихийдом #разбудименяв4.20 та іншими варіаціями. Після появи куратора, жертві присвоювали номер і починали давати завдання. Одним з перших завдань було надіслати свою геолокацію. Потім слід перейти за посиланням, яке давав куратор. Тільки-но дитина потрапляла на сторінку, там запускався таймер. Цей таймер відміряв час, що залишився жертві на життя. А оскільки посилання було закріплене за персональною IP адресою, таймер завжди показував точний відлік часу, що дуже впливало на вразливих підлітків і надавало відчуття реальності того, що відбувається. Далі завдання ставали цікавішими: вишкрябати лезом кита або метелика на руці, прокинутись о 4.20, піднятися на дах. Так само підлітку давалася спеціальна музика, яку він повинен був постійно слухати. Переважно це була мінорна електронна музика, де низькі частоти перемішувалися зі звуками моря та китів.

Після легких завдань і спілкування з куратором, квест ускладнювався. Наприклад, потрібно було зробити надрізи на руці, вбити тварину, стояти на краю даху або мосту. Заборонялося спілкуватися з друзями, які відмовлялися грати. Як докази дитина повинна була постійно робити фотозвіт виконаних завдань.

Таким чином, і без того вразливих підлітків підводили до суїциду, занурюючи в транс і оточуючи похмурими умовами, ізолюючи від друзів.

Якщо дитина відмовлявся виконувати будь-яке із завдань і зіскакувала з гачка, куратор починав погрожувати підлітку особисто розправитися з ним, або завдати шкоди його сім'ї. Оскільки дитина заздалегідь надсилала свою геолокацію, організаторам було відоме її місцезнаходження.

Кінцевим завданням було вбити себе. Куратор заздалегідь обговорював з жертвою обстановку самогубства: від фонові музики, до способу умерти. Зрозуміло, все мало зніматися на відео або вестися онлайн трансляція.

Отже, чи можливо розглядати діяльність подібних груп у контексті ст. 120 КК? Щоб відповісти на це запитання, необхідно:

1) визначити чи підходять під перелік способів описаних в диспозиції ст. 120 КК, такий як використання «груп смерті» в соціальних мережах;

2) встановлення конкретної форми вини, за якої можна судити про наявність у діянні особи складу цього злочину.

Що стосується першого питання, то якщо дитина чи підліток відмовляються виконувати завдання і до неї застосовують шантаж, то однозначно наявне одне з альтернативних діянь, передбачених диспозицією ст. 120 КК, а якщо вони, вступаючи у цю гру, розуміючи наслідки, дають згоду на власну смерть або навіть бажають її настання. Доведення до самогубства, яке вчиняється без застосування примусу, шантажу, приниження та інших, передбачених у статті 120 КК способів (наприклад, шляхом систематичного схиляння особи до суїциду) наразі не визнається кримінально-карним діянням. Отже, більшість випадків самогубств, вчинених підлітками, які є членами так званих «груп смерті», взагалі не мають жодної кримінально-правової оцінки в Україні. Однак, досвід засудження за доведення до самогубства

через Інтернет мережу вже є в інших країнах. Зокрема, у США в 2014 в штаті Міннесота був засуджений чоловік за доведення до самогубства двох жінок.

Друге питання пов'язане з психічним ставленням винного до акту суїциду. Як відомо, згідно КК вина можлива як у формі умислу, так і у формі необережності.

Сьогодні питання про суб'єктивну сторону доведення до самогубства не має однозначної відповіді. Так, одні вчені стверджують, що доведення до самогубства може бути здійснене з будь-якою формою вини. Інші автори вважають, що доведення до самогубства або замаху на нього може бути вчинене як із прямим, так і з непрямим умислом. У нещодавно захищених дисертаціях питання про суб'єктивну сторону доведення до самогубства також не знайшло однозначної відповіді. Наприклад, Л.М. Шестопалова розглядає можливість вчинення цього діяння не лише з непрямим умислом, а й із необережності, пропонує своє визначення поняття доведення особи до самогубства – це протиправне (необережне або з непрямим умислом) приведення винним потерпілого до свідомих дій, спрямованих на позбавлення себе життя, що є наслідком жорстокого поводження, шантажу, примусу до протиправних дій або систематичного приниження його людської гідності. Ю.О. Уколова вважає, що доведення до самогубства характеризується необережною формою вини у вигляді злочинної недбалості.

В контексті розглядуваного питання, вважаємо, що доведення до самогубства з використанням «груп смерті» в соціальних мережах може бути здійснено лише формі умислу. Мало того, як правило, лише прямого. І цей висновок підтверджується практикою, оскільки куратори дають завдання, які спрямовані на те, щоб особа, поступово виконуючи їх, втягувалася у вчинення самогубства. До того ж, у разі відмови від виконання до таких осіб застосовують шантаж та погрози, чим змушують все-таки дограти в цю

гру до кінця, здійснювані в об'єктивній реальності дії винного, у результаті яких потерпілий все-таки приймає рішення покінчити із собою, відображають чітко усвідомлюване винним прагнення до того, щоб потерпілий обрав саме цей варіант поведінки. Тобто зазначений у ст. 120 КК України злочин «доведення до самогубства» в аспекті настання наслідків у вигляді самогубства потерпілого чи замаху на нього, у розгляданому нами випадку, може бути вчинено лише умисно. Причому обов'язково з таким співвідношенням вольового та інтелектуального моментів, коли винний, усвідомлюючи суспільно небезпечний характер своїх дій, не просто передбачає неминучість настання наслідків у вигляді самогубства потерпілого, а й бажає їх настання.

Висновки і пропозиції. Враховуючи світову тенденцію до росту злочинності в мережі Інтернет та виникнення нових способів доведення до самогубства, що зумовлює негайну необхідність розширення переліку способів доведення до самогубства чи його спроби шляхом внесення змін до кримінального законодавства, які б відповідали сучасним реаліям вчинення злочину – доведення до самогубства. Розширення переліку кримінально-карних способів доведення до самогубства чи самокалічення, що матиме позитивні наслідки та дозволить протидіяти, у тому числі, самогубствам підлітків. Ці випадки, останнім часом, показують тривожну динаміку зростання, через спонукання підлітків до вчинення суїциду через так звані «групи смерті» у соціальних мережах.

Отже, робота дає підстави підтримати ту точку зору, що доведення до самогубства шляхом використання соціальних мереж можливе, як правило, з прямим умислом, а висновок є непрямим доказом того, що доведення до самогубства можливе лише з умисною формою вини.

De lege ferenda вбачаємо необхідність прийняття законопроекту, яким внести зміни до чинного КК, щодо розширення способів доведення до самогубства.

Список літератури:

1. Булеца С.Б. Право особи на життя та здоров'я. Монографія / С.Б. Булеца. – Ужгород: Ліра. – 2009. – С. 546.
2. Кримінальний кодекс України: Прийнятий 05.04.2001 № 2341-III // Офіц. вісник України. – 2001. – № 21. – Ст. 920.
3. ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА до проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України (щодо розширення переліку кримінально-карних способів доведення до самогубства чи самокалічення або до замаху на самогубство чи самокалічення)» [Електронний ресурс] / П.Я. Унгурян, В.О. Дубіль, Є.Ю. Рибчинський, Ю.І. Соловей – Режим доступу до ресурсу: http://search.ligazakon.ua/1_doc2.nsf/link1/GH57G00A.html

Соларёва Д.В.

Национальный юридический университет имени Ярослава Мудрого

К ВОПРОСУ ОБ ИСПОЛЬЗОВАНИИ СОЦИАЛЬНЫХ СЕТЕЙ («ГРУПП СМЕРТИ») КАК СПОСОБА ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА

Аннотация

Статья посвящена важному и весьма актуальному на сегодня вопросу доведения до самоубийства путем использования социальных сетей, а именно «групп смерти». Известно, что преступление, предусмотренное ст. 120 УК, имеет определенные особые черты. Одной из особенностей в нем есть то, что его последствия наступают не от непосредственных действий виновного, направленных на причинение смерти потерпевшему. При этом потерпевший совершает акт суицида, что является результатом предыдущего поведения виновного. Кроме того, указанные действия виновного не только сами по себе носят общественно опасный характер, но и является причиной последующего самоубийства потерпевшего или покушения на самоубийство. Однако возникают несколько важных вопросов: возможно ли привлечь виновного к уголовной ответственности за доведение до самоубийства путем использования социальных сетей, с какой формой вины может быть совершено это преступление. В результате проведенного исследования были даны ответы на эти вопросы.

Ключевые слова: самоубийство, доведение до самоубийства, группы смерти, социальные сети, как способ совершения преступления, способ.

Solariova D.V.

Yaroslav Mudryi National Law University

TO THE QUESTION ABOUT THE USE OF SOCIAL MEDIA («GROUPS OF DEATH») AS A METHOD OF SUICIDE

Summary

The article is devoted to an important and very topical issue of suicide through the use of social networks, namely «groups of death». It is known that an offense under article 120 of the criminal code, has certain special features. One of the features of it is that its effects come not from the direct action of the perpetrator, aimed at causing death to the victim. The victim commits the act of suicide that is the result of the previous behavior of the perpetrator. In addition, the actions of the guilty not only of themselves are socially dangerous character, but is the cause of subsequent suicide victim or attempted suicide. However, there are some important questions: is it possible to bring the perpetrator to criminal liability for incitement to suicide through the use of social networks, with some form of guilt may be committed is a crime. In the result of the study was the answers to these questions.

Keywords: suicide, incitement to suicide, death groups, social networks as a crime method, method.